

DOI: 10.32347/2076-815x.2020.74.172-179

УДК 72.01:111.852

к. арх., доцент **Коптева Г.Л.**,
gelena1312@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8629-0544,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ПРИРІЧКОВИХ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Аналізуються фактори вдосконалення містобудівної організації і реновації прирічкових територій міста в контексті концепції стійкого розвитку. Виявлені принципи та прийоми формування екологічного каркасу прирічкових територій, пошук балансу між природними та антропогенними елементами у міському просторі.

Ключові слова – ландшафт; прирічкові території; містобудівне середовище; благоустрій; екокоридори; екомережа.

Дослідження містобудівних прийомів організації прирічкових територій міста в контексті концепції стійкого розвитку є **актуальним**, оскільки природний ландшафт має високий культурологічний і естетичний потенціал формування архітектурно-просторового середовища міста. Тому архітектору необхідно приділяти особливу увагу унікальним особливостям природної основи при формуванні структури міста, що вимагає адекватного вирішення і, як наслідок, додаткових досліджень в цій галузі.

Існуюча **проблема** характеризується порушенням рівноваги між природним і антропогенним середовищем через стихійну урбанізацію, гіпертрофоване зростання міст і глобальну технізацію. Тому невід'ємною вимогою сучасного розвитку міського простору, а саме **ціллю** є гармонізоване середовище, як цілісний природно-антропогенний комплекс, де повинні бути збережені для наступних поколінь оптимальні умови існування і біогеосистемна різноманітність, а також досягнуто поліпшення екологічного та естетичного стану прирічкових територій за рахунок містобудівної діяльності. Збереження і примноження елементів природного каркасу сприяє екологічній стійкості територій, що дозволяє компенсувати і нейтралізувати негативні явища антропогенної діяльності. Грамотне розміщення системи озеленення, особливо уздовж прирічкових територій сприяє гуманізації просторового середовища міста.

Прирічкові території – міські території, які примикають до річки та об'єднані узгодженими механізмами взаємодії, функціонування з залученням природних ресурсів. Річкова мережа – це складна жива система, яка має компонентну і просторову підсистеми та характеризується активними та неперервними ландшафтоутворювальними процесами [4]. Їх взаємопов'язана єдність, що утворює цілісну систему, розвивається у просторі й часі. Основною умовою її нормального функціонування є екологічна цілісність.

Ландшафти річних долин нестійкі до антропогенного навантаження, тому у більшості випадків в історичний період прирічкові території розглядались як малоприсадибні території для будівництва через сезонне затоплення, важкодоступність та були периферійними зонами міста. Однак у XX столітті прирічкові території та їх роль змінилися інтенсивним освоєнням. Прирічковий міський простір став розглядатись, як місце соціальної активності міста, з формуванням архітектурно-значущих об'єктів [7].

Через велике транспортне навантаження, діючі промислові підприємства, господарську діяльність, хаотичне освоєння та щільності житлової та громадської забудови, ріки придбали негативні якості, які згубно впливають на екологічний стан усієї системи розселення: забруднення акваторія, порушення природних ландшафтів, зникнення рослинних покривів та інше. У зв'язку з цим з'явилась необхідність до комплексного підходу організації прирічкових територій, які знаходяться у екологічному комплексі.

Дослідженню прирічкових міських територій присвячені роботи А.С. Курбатова, В.А. Нефьодова, Дідик В.В., М.А. Маташової, Д.С. Савина, А.П. Вергунова, Е.Ф. Гуськової та ін. Аналіз наукових концепцій надав змоги систематизувати фактори вдосконалення ландшафтно-містобудівної організації водних територій міста.

Зовнішні фактори: природно-кліматичні умови, містобудівні умови проектованої ділянки, економічні ресурси, соціальні потреби, технологічні, ідеологічні та політичні фактори. До внутрішніх факторів відносяться особливості організації життєдіяльності, яка локалізована на даній території, ландшафтні архітектурно-містобудівні особливості. Весь діапазон передумов використання компонентів природи в якості факторів, що сприяють розвитку рекреаційної території міста, може бути представлений в ряді аспектів, до числа яких відносяться містобудівний, екологічний, естетичний, соціальний, економічний аспекти [1].

Містобудівний аспект пов'язаний з можливістю виявлення чинників, що визначають зміни функціонального використання відкритих просторів міста і адекватного реагування на подібні зміни за рахунок коригування структури і

основних морфотипів просторів на основі збільшення природних компонентів середовища.

Екологічний аспект пов'язаний з тим, що додаткові компоненти природи можуть реально сприяти оздоровленню середовища і регулюванню міського мікроклімату, впливаючи на температуру і вологість повітря, а також сприяючи очищенню повітря від забруднення і пилу, знижуючи рівень шуму і забезпечуючи додатковий приплив кисню.

Естетичний аспект полягає в можливості вдосконалення візуальних характеристик міського середовища, урізноманітнення природних форм, регулювання масштабу відкритих просторів і формування нової системи на основі об'ємно-просторового моделювання рослинного матеріалу, рельєфу і водних об'єктів.

Соціальний аспект пов'язаний з урахуванням інтересів різних груп населення, мотивації поведінки і зміст середовищних потреб, які знаходять прояв у виборі відповідного характеру просторової організації міського ландшафту.

Економічний аспект пов'язаний з можливістю впливати на рівень інвестиційної привабливості міських територій на основі збільшення в їх структурі новостворених природних компонентів в комплексі зі змінами функцій архітектурних об'єктів.

Аналіз існуючих тенденцій розвитку прирічкових міських просторів дозволив визначити наступні передумови розвитку активних центрів тяжіння населення:

- тяжіння до центральної зони міського утворення – річка, як містоутворююча композиційна вісь міста;
- наявність незабудованих просторів: природні території, ділянки, які звільняються від промислових об'єктів;
- благополучні для рекреаційних та громадських функцій; наявність водних ресурсів, природних елементів, що сформовані відповідно до потреб населення.

Сьогодні комплексний підхід до проектування сприяє втіленню концепції сталого розвитку міста. Одним із можливих шляхів комплексної реновації є використання таких головних принципів, як міцність планувальної структури, корисність функціональної організації та краса архітектурно-містобудівних форм.

В результаті аналізу і систематизації факторів були виявлені основні принципи реновації прирічкових територій: принцип комбінованої планувальної структури, принцип формування та розкриття фасаду річки, принцип екологічності, принцип поліфункціональності.

Серед основних прийомів організації прирічкових просторів можна виділити наступні: ізольованість – утрата історичних попередніх зв'язків з річкою, відрізання річки від міської тканини; багатофункціональність – насиченість міського простору декількома функціями; багаторівневість – функціональне розведення в різних рівнях транспортно-пішохідних зв'язків та різних зон активності; комунікативність – розкриття можливостей пересування і візуального сприйняття; взаємозв'язність – гармонічне включення природного середовища в урбанізовану структуру та навпаки; доступність – забезпечення доступу відвідувачів без переривання транспортними комунікаціями, рельєфними перепадами та іншими перешкодами; структурованість – архітектурно-ландшафтна організація міського середовища; ідентифікованість – забезпечення образами просторів, що запам'ятовуються, за допомогою архітектурного об'єкту чи комплексу та його взаємодія з ландшафтом [2].

Отже, **наукова новизна одержаних результатів** полягає в обґрунтуванні особливостей формування та реорганізації прирічкових територій в контексті концепції стійкого розвитку міста, які повинні увійти в основу універсальної методики проектування в умовах реорганізації міста.

Прирічковий міський простір завжди розглядався, як місце соціальної активності міста з формуванням архітектурно-значущих об'єктів. Річкові мережі і ландшафт взаємопов'язані між собою, що створює єдину безперервну природню підсистему міста – екокоридори. Екомережа – єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття. Екокоридори в архітектурно-містобудівному сенсі здатні об'єднати зовнішні та внутрішні озеленені простори міста в єдину підсистему. Це стало передумовою формування екологічного каркасу прирічкових територій та пошуку балансу між природніми та антропогенними елементами у міському просторі [5].

На підставі проведеного дослідження були сформульовані наступні **висновки:**

Насамперед необхідно визначити містобудівну значущість водних об'єктів: річка, як містоутворююча і композиційна вісь міста; наявність незабудованих просторів для рекреаційних та громадських функцій; наявність водних ресурсів, природних елементів, що відповідають потребам населення міста.

Фундаментальні зміни взаємозв'язку людини і природи призвело до нових прийомів розвитку екологічного містобудівного простору. Насамперед це формування розкриття забудови на водні об'єкти за рахунок пониження поверховості планувальної структури комплексів. Організація екологічного

каркасу території у зв'язку з існуючими озеленими просторами зі створенням екологічних зв'язків. Створення цілісної композиції формування берегових ліній міста. Використання енергоефективних технологій та екологічних матеріалів; формування рекреаційної зони уздовж водного об'єкту.

Сьогодні комплексний підхід до проектування сприяє втіленню концепції сталого розвитку міста. Одним із можливих шляхів комплексної реновації є використання трьох головних принципів – міцність планувальної структури, корисність функціональної організації та краса архітектурно-містобудівних форм. Усі складові утворюють цілісність уявлення про архітектуру і містобудування.

Таким чином, збереження і примноження елементів природного каркасу сприяє екологічній стійкості територій, що дозволяє компенсувати і нейтралізувати негативні явища антропогенної діяльності. Грамотне розміщення системи озеленення, особливо прирічкової території, розвиток екологічного підходу при організації містобудівного простору; підвищення ролі природних чинників в просторовій структурі міста; пошук нових підходів включення ландшафтних форм в архітектурний простір; формування природної інфраструктури для відновлення функції архітектурного ландшафту; пошук балансу між антропогенними і природними факторами архітектурного простору все це сприяє гуманізації просторового середовища міста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронина, А.В. Принципы «Эко-реурбанизации» в архитектурном пространстве постиндустриального развития: автореф. дис. канд. Архит.: 05.23.20 / А.В. Воронина; – Нижний Новгород, 2012. – 26 с.
2. Гуськова Е.В. Принципы архитектурной ревитализации приречных пространств (из опыта России и Франции): автореф. дис. на получение учен. степени канд. арх.: спец. 05.23.20 «Теория и история архитектуры, реставрация и реконструкция историко-архитектурного наследия» / Е.В. Гуськова. – Нижний Новгород, 2010. – 25 с.
3. Дідик В.В. Естетика та композиція ландшафту. Проектування ландшафтних об'єктів: композиція та естетичні засади: навч. посібник / В.В. Дідик, Т.М. Максим'юк. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 244 с.
4. Екологічна мережа // Словник – довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. – Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. – С. 76.
5. Маташова М.А. Эколого-градостроительная оптимизация приречных территорий крупного города (на примере г. Хабаровска): автореф. дис. на

получение учен. Степени канд. арх.: спец. 05.23.22 «Градостроительство, планировка сельских населенных пунктов» / М.А. Маташова. – Санкт-Петербург, 2010. – 23 с.

6. Панченко Т.Ф. Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій : монографія / Т.Ф. Панченко. – К: Логос, 2015. – 176 с.

7. Посацький Б.С. Основи урбаністики: навч. посібник у 2 ч. – Ч. 2. Розпланування та забудова міст / Б.С. Посацький. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. – 244 с.

к. арх, доцент Коптева Г.Л.,
Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ И ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИРЕЧНЫХ ГОРОДСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

В статье анализируется городское пространство приречных территорий, факторы усовершенствования ландшафтно-градостроительной организации и реновации приречных территорий в контексте концепции устойчивого развития города. Выявлены принципы и приемы формирования экологического каркаса приречных территорий, поиск баланса между естественными и антропогенными элементами в городском пространстве. Одним из возможных путей комплексной реновации является использование трех основных принципов, как прочность планировочной структуры, польза функциональной организации и красота архитектурно-градостроительных форм.

Исследование приречных городских пространств позволило определить следующие градостроительные приемы развития этих территорий. Формирование раскрытия застройки на водные объекты за счет снижения этажности комплексов. Организация экологического каркаса территории в контексте существующих озелененных пространств с созданием экологических связей. Создание целостной композиции формирования береговых линий города. Использование энергоэффективных технологий и экологичных материалов; формирование рекреационной зоны вдоль реки.

Сохранение и приумножение элементов природного каркаса способствует экологической устойчивости территорий, позволяет компенсировать и нейтрализовать негативные явления антропогенной деятельности. Грамотное размещение системы озеленения, особенно приречных территорий, развитие экологического подхода при организации градостроительного пространства; повышение роли природных факторов в пространственной структуре города

поиск новых подходов включения ландшафтных форм в архитектурное пространство; формирование природной инфраструктуры для восстановления функции архитектурного ландшафта; поиск баланса между антропогенными и природными факторами архитектурного пространства все это способствует гуманизации пространственной среды города.

Ключевые слова: ландшафт; приречные территории; градостроительная среда; благоустройство; экокоридоры; экосеть.

PhD in Architecture, Associate Professor Helena Koptieva,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

INFLUENCE FACTORS AND FORMING METHODS RIVER CITY TERRITORIES

The article analyses the urban space of the riverine territories, the factors of improving the landscape-urban organization and the renovation of the riverine territories in the context of the concept of sustainable development of the city. The principles and techniques of forming the ecological framework of the riverine territories, the search for a balance between natural and man-made elements in urban space are revealed. One of the possible ways of comprehensive renovation is the use of three basic principles, such as the strength of the planning structure, the benefits of functional organization and the beauty of architectural and urban planning forms.

The study of riverine urban spaces allowed us to determine the following urban development techniques for the development of these territories. Formation of disclosure of buildings on water bodies by reducing the number of storeys of complexes. Organization of the ecological framework of the territory in the context of existing green spaces with the creation of environmental ties. Creating a holistic composition of the formation of coastlines of the city. Use of energy-efficient technologies and environmentally friendly materials; formation of a recreation area along the river.

Reservation and enhancement of the elements of the natural framework contributes to the environmental sustainability of the territories, allows you to compensate and neutralize the negative phenomena of anthropogenic activities. Proper placement of the landscaping system, especially in riverine areas, the development of an ecological approach to the organization of urban space; the increasing role of natural factors in the spatial structure of the city; the search for new approaches to the inclusion of landscape forms in the architectural space; formation of natural infrastructure to restore the function of the architectural landscape; the search for a balance between the anthropogenic and natural factors of the

architectural space all this contributes to the humanization of the spatial environment of the city.

Keywords: landscape; riverine territories; urban planning environment; landscaping; eco-corridors; eco-network.

REFERENCES

1. Voronina, A.V. (2012) Principy «Jeko-reurbanizacii» v arhitekturnom prostranstve postindustrial'nogo razvitija [The principles of "Eco-Reorganization" in the architectural space of post-industrial development] (PhD Thesis), Nizhnij Novgorod: Nizhegorodskij gosudarstvennyj arhitekturno-stroitelnyj universitet, 26 p. {In Russian}

2. Gus'kova E.V. (2010) Principy arhitekturnoj revitalizacii prirechnyh prostranstv (Iz opyta Rossii i Francii) [Principles of architectural revitalization of riverine spaces (from the experience of Russia and France)] (PhD Thesis), Nizhnij Novgorod: Nizhegorodskij gosudarstvennyj arhitekturno-stroitelnyj universitet, 25 p. {In Russian}

3. Didy`k V.V. (2012) Estety`ka ta kompozy`ciya landshaftu. Proektuvannya landshaftny`x ob`yektiv: kompozy`ciya ta estety`chni zasady` [Aesthetics and composition of the landscape. Landscape design: composition and aesthetic principles] : navch. Posibny`k. L`viv : Vy`davny`cztvo L`vivs`koyi politexnyk`, 244 p. {In Ukrainian}

4. Ekologichna merezha (2013) // Slovny`k – dovidny`k z ekologiyi [Dictionary - a guide to ecology]: navch.-metod. posib. / uklad. O.G. Lanovenko, O.O. Ostapishy`na. Xerson : PP Vy`shemy`rs`ky`j V.S., p. 76. {In Ukrainian}

5. Matashova M.A. (2010) Jekologo-gradostroitel`naja optimizacija prirechnyh territorij krupnogo goroda (na primere g. Habarovska) [Ecological and urban planning optimization of riverine territories of a large city (on the example of Khabarovsk)] (PhD Thesis), Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj arhitekturno-stroitelnyj universitet, 23 p. {In Russian}

6. Panchenko T.F. (2015) Landshaftno-rekreacijne planuvannya pry`rodnozapovidny`x tery`torij [Landscape and recreational planning of nature reserves] : monografiya. Ky`yiv: Logos, 176 p. {In Ukrainian}

7. Posacz`ky`j B.S. (2001) Osnovy` urbanisty`ky` [Fundamentals of urban planning. Urban planning and development] : navch. posibny`k u 2 ch. – Ch. 2. Rozplanuvannya ta zabudova mist. L`viv : Vy`davny`cztvo Nacional`nogo universy`tetk «L`vivs`ka politexnika», 244 p. {In Ukrainian}